

DEMOGRAFICZNO-SOCJALNE ZMIANY W SKŁADZIE NARODOWOŚCIOWYM POLAKÓW W KAMIENIECU PODOLSKIM W LATACH 1897-2001

Artykuł opisuje zmiany demograficzne w składzie mniejszości polskiej w Kamieńcu Podolskim od pierwszego spisu ludności przeprowadzonego w Imperium Rosyjskim w 1897 r. do roku 2001. Ukazuje «lenińską politykę narodowościową» w latach 20-tych i na początku lat 30-tych czyli tzw. «korienizację». Przedstawia ludobójczą «operację polską» (rozkaz nr 00485) w latach 1937-1938, w wyniku której 80 % spośród aresztowanych skazano na śmierć. Ponadto wskazuje przyczyny mające wpływ na liczbę obywateli narodowości polskiej według ostatniego spisu powszechnego (2001 r.) w rejonie kamienieckim.

Słowa kluczowe: mniejszość polska, demografia, spis ludności, Kresy, «korienizacja», represje.

Kamieniec Podolski od początku XV w. niezmiennie związany był z dziejami Polski. W 1434 r. miasto zostało stolicą województwo podolskiego, utworzonego z ziem kresowych przyłączonych do Korony Polskiej. Kamieniec uważany był za klucz Podola. W 1672 r. został zdobyty przez Imperium Osmańskie i pozostawał pod jej panowaniem przez 27 lat. Wkrótce po rozbiorach z ziem województwa podolskiego utworzono gubernię podolską i kijowską Imperium Rosyjskiego [3, s.242; 9, s.6].

Upadek Rzeczypospolitej szlacheckiej spowodował początek procesu «odpolonizowania» tych ziem. Każde kolejne polskie powstanie w obronie suwerenności narodu i niepodległości zapowiadało kolejny, coraz brutalniejszy etap niszczenia i wynarodowienia Polaków. Okres międzywojenny szczególnie wyróżnia się intensywnym ideologicznym manipulowaniem Polaków-kresowiaków, unikatową próbą tworzenia nowej polskiej sowieckiej świadomości kresowej. Próba ta, jak prawie każde inne posunięcie władz Rosji i Związku Sowieckiego, zakończyła się dla Polaków tragicznie. Jednak eksperyment z polsnością kresową do dzisiaj wzbudza wiele emocji i jest oceniany niejednoznacznie. W okresie międzywojennym w Związku Sowieckim, na tzw. Dalszych Kresach i na całym ogromnym terytorium tego kraju, mieszkało, według oficjalnych sowieckich statystyk, 782,3 tys. Polaków. Szacunki niezależnych badaczy mówią jednak o liczbie ponad 1,2 mln osób [5, s.118].

Wynegocjowana w Rydze granica przebiegająca w przybliżeniu wzdłuż linii drugiego rozbioru I Rzeczypospolitej (wzdłuż linii Dżisna – Dokszyce – Słucz – Korzec – Ostróg – Zbrucz) i podpisany tam w marcu 1921 r. traktat kończący wojnę pozostawiły po stronie bolszewickiej Rosji – według ustaleń historyka Wojciecha Frazika – około 250 tys. km kw. ziem należących do I RP (ponad jedną trzecią część Polski przedrozbiorowej), zamieszkałych przez liczne skupiska ludności polskiej, zwłaszcza te żyjące od pokoleń na Kresach Wschodnich [4, s.6-7].

Rozmieszczenie przestrzenne mniejszości polskiej oraz diaspory polskiej na Ukrainie zasługuje na uwagę, nie tylko dlatego że życie zbiorowości ludzkich jest zawsze ściśle związane z terytorium, ale także dlatego że, i Rosja carska, i władze ZSRR prowadziły wobec różnych części kontrolowanego przez siebie terytorium i mieszkających tam ludzi (grup i jednostek) odmienną politykę [6, s.22].

Według pierwszego spisu ludności przeprowadzonego w Imperium Rosyjskim w 1897 r. w guberni na 3 018 299 mieszkańców podolskiej językiem polskim jako ojczystym posługiwało się 69 156 osób, w tym mężczyźni stanowili 33762 osób, zaś kobiety 35394 [19, 20]. Według tych samych danych katolików szacowano na 262 738 ludzi. Nie ma wątpliwości, że znaczna część prawie 200 tysięcznej rzeszy podolskich katolików, nieposługujących się językiem polskim, wywodziła się z tradycji polskiej.

Chociaż Polacy na Podolu, jak i na całej Rusi, stanowili nieznaczny odsetek ludności – 7 % na Podolu i 8,7 % w ogóle na ziemiach ruskich – ich rola i wpływ na rozwój tych ziem pozostawał ogromny, a poniekąd decydujący. Polacy pomimo swej mniejszości stanowili tutaj trzon inteligencji i byli głównym motorem życia gospodarczego i społecznego. Odsetek inteligencji fachowej i zawodowej wśród Polaków był największy i wynosił aż 52%, co stanowiło na pocz. XX w. 195 000 ludzi. Trafne wydaje się też spostrzeżenie, że charakterystyczną cechą Polaków było to, że nie rozpraszali się oni wśród otaczającej ich masy, lecz skupiali i łączyli, wytwarzając w ten sposób tym silniejszą ogniska swoich wpływów. Polacy nadają swój ton wszędzie, a miastom w szczególności. Gdzie nie było ich wiele, w jakimś zapadłym od wszelkich centrów, oddalonym miasteczku, bodaj tylko ksiądz, doktor i aptekarz tworzyli już miejscowy, polski ośrodek kulturalny [9, s.11-12].

W 1897 r. Polacy stanowili 2,29% wszystkich mieszkańców guberni, wśród nich 1286 osób było ziemianami, czyli 31,95% wszystkich właścicieli ziemskich. Do nich należało 968825 dziesiątych ziem, co stanowiło 55,97%. W Kamieniecko-Podolskim powiecie żyło 159 ziemian, którzy stanowili 74,5% wszystkich, do nich należało 96107 dziesiątych ziem, tj. 74,5%. W tym okresie w południowo-zachodniej części kraju w podolskiej guberni mieszkało najwięcej dworzan – katolików. Stanowili oni 44%, gdy w wołyńskiej – 32%, kijowskiej – 24%. W tym czasie w powiecie kamienieckim przeżywało ich więcej niż 6000 osób [7, c.68-69]. Profesor A. Filinyuk podaje konkretne fakty dotyczące deportacji w przeddzień Wielkiego Terroru na terytorium współczesnego regionu Chmielnickiego, w tym na południu regionu [12, s.143-148].

Kresy dalekie – terytoria oderwane od Rzeczypospolitej w latach 1772-1795 i nieodzyskane w 1921 r. – pierwsze doświadczyły terroru i zagłady tego, co przetrwało zabory i w ten sposób z kategorii Ziem Zabrzanych przeszły w kategorię Kresów utraconych. Na pastwę bolszewizmu i zmoskalenia pozostawione zostały nie tylko potężne wyspy polszości w okolicach Żytomierza czy Kamieńca Podolskiego, ale także «rzesze ludu białoruskiego», z którym kresowe elity spolonizo-

wanej od pokoleń, ale przecież miejscowej, litewsko-ruskiej szlachty ziemiaństwa czuły się związane wspólną ojczyzną i za niego odpowiedzialne. Bolszewizm przyniósł fizyczną zagładę lub zmusił do emigracji ziemiaństwo kresowe. Za granicą ryską na Białorusi i Ukrainie pozostała jednak liczna mniejszość polska, szacowana na 1,2–2 mln osób, a nawet według oficjalnego – zaniżającego jej liczbę sowieckiego spisu ludności z 1926 r., licząca 771 760 osób. Rozumiano, że dalszym przeznaczeniem «porzuconych» będzie niewola. Nie przewidywano jednak eksterminacji, która stała się udziałem ludności kresowej [16, s.14].

Najważniejszą częścią «leninowskiej polityki narodowościowej» w latach 20-tych i na początku lat 30-tych była tzw. «korienizacja», przewidująca przyspieszony rozwój cywilizacyjny wcześniej tzw. uciskanych przez carat mniejszości narodowych (w tym również Polaków), wysuwanie na odpowiedzialne stanowiska administracji państwowej i w komitetach partyjnych na terenach narodowościowych przedstawicieli tych mniejszości, a także przestawienie pracy wszystkich instytucji państwowych i organizacji partyjnych na języki narodowe oraz nacisk na wszechstronne rozwijanie oświaty i nauki mniejszości. Prawne zasady «korienizacji» zostały przyjęte w postaci postanowień Wszechzwiązkowych Zjazdów Sowietów. Zatwierdzone w ten sposób akty prawne przewidywały trzystopniowy system autonomii dla mniejszości, które posiadały własne państwa poza granicami Związku Sowieckiego.

Liczące ponad 100 tys. osób grupy mieszkające na zwartym terytorium miały tworzyć republiki autonomiczne. Grupy liczące od 10 do 100 tys. osób – rejony autonomiczne. Trzeci najbardziej rozpowszechniony stopień w tym systemie miały stanowić narodowościowe rady wiejskie tworzone wszędzie tam, gdzie w zwartej grupie mieszkało ponad 500 przedstawicieli danej mniejszości. Na początku lat 20-tych w partii rozważano ewentualność powołania do życia miejskich rad narodowościowych tam, gdzie zamieszkiwały grupy do 1000 osób danej narodowości, jednak sprawa ta pozostała w sferze dyskusji [5, s.119-120].

W latach 1925–1926 w Kamieniecko-Podolskim okręgu z 78161 osób (wcześniejszy wykaz) mieszkało 25560 osób polskiego pochodzenia. Na tym terytorium istniał polski kółchoz, który prowadziło 10 polskich rodzin, w sumie 43 osoby. W skład ich gospodarstwa wchodziło 50 dziesiątych ziemi, 8 koni i 7 krów. W listopadzie 1934 r. Centralny Komitet Komunistycznej Partii Ukrainy (CK KPU) postanowił przeorganizować wiejskie rady. Na mocy winnickiej uchwały z 23 listopada KPU zarządził przeorganizowanie 18 polskich wiejskich rad w ukraińskie. W 1935 r. rozpoczęła się masowa deportacja polskiej ludności z jej miejsca przeżywania. 16 października 1935 r. CK KUP podjęło decyzję o deportowaniu 1500 polskich rodzin z przygranicznych rejonów z winnickiego obwodu. Polaków z tych rejonów przesiedlono do Kazachstanu. W wyniku stalinowskich represji 11 sierpnia 1937 r. był wydany rozkaz nr 00485 dotyczący ludobójczej «operacji polskiej» podpisany przez szefa NKWD Nikołaja Jeżowa [7, s.71].

Aresztowanych oskarżano o przynależność do nieistniejącej od 1921 r. Polskiej Organizacji Wojskowej (POW), zarzucając im prowadzenie działalności szpiegowsko-wywrotowej na rzecz II RP. Z dokumentów ujawnionych przez historyków rosyjskiego «Memoriału» wynika, że podczas tej akcji aresztowano ponad 143 tys. osób. Spośród nich 139 tys. skazano, w tym co najmniej 111 tys. na karę śmierci (80% spośród aresztowanych). Blisko 30 tys. Polaków zesłano do łagrów. Według rosyjskiego badacza Nikołaja Iwanowa Polaków zabijano 36 razy częściej niż innych obywateli ZSRS. Tylko na Ukrainie, gdzie znajdowało się największe skupisko ludności polskiej w ZSRS, osadzono 55 928 osób, z czego 47 327 zamordowano. W ramach «operacji polskiej» ginęli także przedstawiciele innych narodowości, m.in. Ukraińcy, Rosjanie, Białorusini, Żydzi. Wszystkie powyższe «operacje» NKWD zostały zakończone 26 listopada 1938 roku [10, s.12].

W wykazie osób zamordowanych w wyniku represji stalinowskich w latach 1937–1939 w Kamieńcu-Podolskim znaleźć można wiele nazwisk i imion polsko brzmiących: Balicki Stanisław syn Józefa, urodzony w 1870 r.; Baranicka-Gorszowska Frosyna córka Teodora, ur. w 1880 r.; Baranowski Józef syn Feliksa, ur. w 1906 r., Baranowski-Bronowski Michał, syn Jakuba ur. w 1884 r., Bernaszewski Antoni syn Leonarda, ur. w 1879 r.; Gadziński Mikołaj syn Józefa, ur. w 1867 r.; Wyszynski Leon syn Alberta, ur. w 1905 r.; Woszczański Paweł syn Franciszka, ur. w 1900 r., Godlewski Stanisław syn Piotra, ur. w 1904 r.; Witwicka Julia, ur. w 1908 r.; Dębicki Józef syn Teofila, ur. w 1918 r., Dębicki Sylwester syn Mikołaja, ur. 1868 r.; Dijewska Maria córka Ignacego, ur. w 1894 r.; Mirowski Stanisław syn Sylwestra, ur. w 1885 r.; Kwiatkowski Mikołaj syn Józefa, ur. w 1903 r.; Kuczkowska Helena córka Ksawerego, ur. w 1886 r.; Łyżwiński Stanisław syn Kazimierza, ur. w 1891 r.; Piątkowski Piotr syn Józefa, ur. w 1897 r.; Płotnickij Tadeusz syn Władysława, ur. 1899 r.; Podgorodecka Bogumiła córka Józefa, ur. w 1905 r. [8].

Spis ludności z 1939 r. wykazał, że na 117912 obywateli zamieszkujących rejon kamieniecki, było 4202 Polaków, w tym na 36208 obywateli miasta stanowili oni 2,8%, tj. 1016 mieszkańców, na wsi żyło 3186 osób czyli 3,9% społeczności gromadzkiej. Polacy stanowili czwartą grupę etniczną po Ukraińcach (92925 osób), Żydach (15051 osób) i Rosjanach (4785 osób) [13].

Według ogólnego spisu ludności Ukrainiejskiej SSR w 1959 r. na 40299 mieszkańców rejonu kamienieckiego Polacy stanowili 2,5 % wszystkich obywateli [14].

Współcześnie próba precyzyjnego określenia liczby polskiej mniejszości narodowej na Ukrainie stanowi problem zarówno dla strony polskiej, badaczy przedmiotu, władz konsularnych, czy samych organizacji polonijnych działających w kraju i za granicą. Jak zauważył Piotr Eberhardt uzyskanie prawdziwych i rzetelnych danych, związanych z liczbą Polaków na Ukrainie, nie jest możliwe, gdyż w zależności od tego, komu zostanie zadane to pytanie, czy ukraińskim urzędnikom, czy pracownikom polskich konsulatów otrzymane odpowiedzi znacznie różnią się od siebie [17].

Dane ostatniego spisu powszechnego na Ukrainie budziły u wielu znawców przedmiotu znaczne wątpliwości. Przedstawiciele polskich organizacji na Ukrainie uważali m. in. że spis ludność został dokonany mało starannie, w oparciu o dość nieprecyzyjne kryteria. Do zaniżonej liczby Polaków na Ukrainie przyczyniły się obawy respondentów przed egzystencją w przyszłości, a także różne, często ostrożne podejście ludzi starszego pokolenia, którzy nie chcieli mieć kłopotów z powodu przynależności do narodowości polskiej [15, s.108-109].

Henryk Stroński zwraca również uwagę, że kwestia wyboru narodowości w niepodległej Ukrainie, w tym i dla Polaków, stała się tym bardziej skomplikowana, że nowy paszport jej nie uwzględnia. Z tego powodu zasadniczym czynnikiem stała się samoidentyfikacja naroduwa każdego obywatela oddzielnie. Dla narodowego odrodzenia Polaków na Ukrainie, ich repolonizacji ważne są zarówno czynniki wewnętrzne, jak i zewnętrzne [11, s.96].

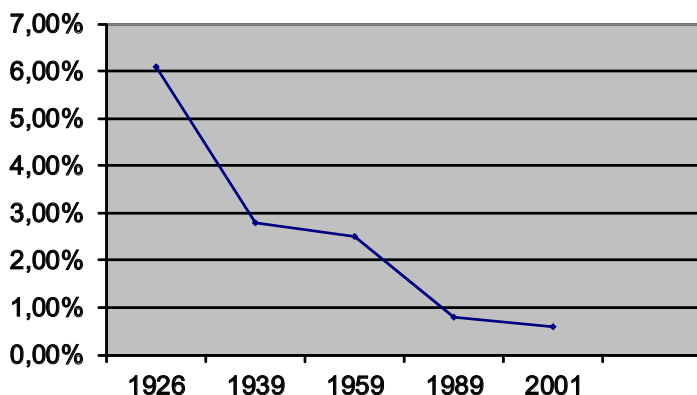
Rzetelne ustalenie liczebności mniejszości narodowych, a także zbiorowości powstałych w wyniku procesów emigracyjno-osadniczych (dobrowolnych i wymuszonych) nigdy z wielu przyczyn nie było łatwe. Przyczyn tych jest wiele Hieronim Kubiak zgodnie z Henrykiem Zielińskim, który interpretował skład narodowościowy społeczeństwa II Rzeczypospolitej stwierdza, że: «zarówno w Polsce, jak i w innych krajach statystyki narodowościowe były najbardziej manipulowanymi w interesie narodów panujących, a tym samym najmniej wiarygodnymi». Uczestnicy spisu powinni mieć rozbudowaną świadomość własnej tożsamości (w tym narodowej) oraz nie lękać się politycznych skutków deklaracji składanej komisarzowi spisowemu. O tym, że taki lęk występował wśród Polaków w carskiej Rosji i później w ZSRR, nie trzeba nikogo przekonywać. Kolejny problem wiarygodności spisów stanowią małżeństwa mieszane i ich dzieci oraz skutki migracji przestrzennych [6, s.27].

Liczne prace etnograficzne czy demograficzne poświęcone ludności polskiej na Ukrainie wskazywały, że po upadku komunizmu, rozpadzie ZSRR oraz powstaniu suwerennej Ukrainy nastąpiło odrodzenie polskości wśród Polaków na Ukrainie. Pojawiły się polskie organizacje. Znamiennym wydarzeniem był pierwszy walny Kongres Polaków Ukrainy. W wielu miejscowościach rozpoczęła się aktywna działalność lokalnych społeczności mająca na celu obronę interesów mniejszości polskiej. Podjęto starania o rewindykację zabranych w przeszłości kościołów rzymskokatolickich. Nastąpił renesans życia religijnego. Wszystko to wskazywało pośrednio, że nastąpi również i statystyczne zwiększenie liczebności ludności polskiej. Tak jednak się nie stało. Zjawisko to wymaga odpowiednich analiz naukowych z zakresu: demografii, etnografii i socjologii. Nie można zapominać, że w latach 90. suwerenna już Ukraina przeżywała poważne trudności ekonomiczne. Przyniosły one destabilizację społeczną, która mogła również oddziaływać dezintegrująco na rozproszoną i ekonomicznie biedną ludność polską. Należy zwrócić ponadto uwagę na jeszcze jeden istotny aspekt mogący mieć wpływ na deklarację narodową osób pochodzenia polskiego. Ostoja polskości na ziemi ukraiń-

skiej był zawsze Kościół rzymskokatolicki. Wyznanie rzymskokatolickie było identyfikowane z polskością. Tradycyjnie językiem sakralnym Kościoła rzymskokatolickiego był język polski. W ciągu ostatnich kilkunastu lat rozpoczęły się intensywne procesy ukraiinizacji Kościoła rzymskokatolickiego. Musiało to również odgrywać niebagatelną rolę w życiu wiernych [1, s.7].

Nie mniej trudności stwarza próba precyzyjnego ujęcia liczby ludności polskiego pochodzenia w Kamieńcu Podolskim. Według oficjalnych danych opartych na ostatnim spisie powszechnym przeprowadzonym w 2001 roku na 98873 osób, liczba Polaków w Kamieńcu wynosiła 549 osób i stanowili oni 0,6% mieszkańców. Poprzedni spis z 1989 r. wykazał, że ich liczba jest większa o 0,2%. Polacy są trzecią, co do wielkości grupą etniczną w Kamieńcu. Po Ukraińcach, którzy odpowiednio stanowią 91,2% i Rosjanach liczących 5,9% społeczności miasta [18].

Liczba Polaków w rejonie kamienieckim w latach 1926-2001 według oficjalnych spisów w ujęciu procentowym

Opracowanie własne.

Interpretując powyższy wykres możemy stwierdzić, że przy zestawieniu lat 1926 – 2001 mniejszość polska w rejonie kamienieckim zmniejszyła się pięciokrotnie, czyli o 98%. Analiza danych statystycznych pozwala stwierdzić, że na przestrzeni niespełna stu lat liczba ludności polskiej systematycznie ulegała obniżeniu. W 1926 r. polską narodowość deklarowało 25560 osób, po 75 latach, czyli w roku 2001, kiedy to miał miejsce ostatni spis ludności, tylko 549 osób utożsamiało się z narodem polskim.

Jak zauważył Piotr Eberhardt procesy regresu demograficznego ludności polskiej zachodziły we wszystkich obwodach. Analizując geograficzne rozmieszczenie ludności polskiej, trzeba zwrócić uwagę na bardzo istotny fakt, który tłumaczy wiele zjawisk i procesów zachodzących wśród ludności polskiej na Ukrainie. Większość Polaków znajdujących się obecnie na Ukrainie mieszka na terytorium, którego

nie było w granicach międzywojennej Polski. Z obszaru przedwojennej Polski, tzn. z byłych województw: lwowskiego, tarnopolskiego, stanisławskiego i wołyńskiego ocalała ludność polska miała możliwość w ramach tzw. repatriacji wyjazdu do Polski. Przeważająca część ludności polskiej skorzystała z tego. Na miejscu pozostali Polacy, którzy zamieszkiwali terytorium na wschód od Zbrucza i Horynia. Byli oni w okresie międzywojennym obywatelami Ukraińskiej SRS. W latach trzydziestych Polacy zostali poddani totalnym represjom i masowym deportacjom do Kazachstanu. Ominęła ich jednak w okresie okupacji niemieckiej eksterminacja z rąk ukraińskich nacjonalistów. Po wojnie zaś nie mieli prawa do repatriacji [2, s.160].

Zrozumieniem całego procesu regresu ludności polskiej w rejonie kamienieckim, wymaga dalszych badań.

Literatura:

1. Eberhardt P. Liczebność i rozmieszczenie ludności polskiej na Białorusi i Ukrainie według ostatnich spisów powszechnych [w:] *Wspólnota Polska, pismo poświęcone Polonii i Polakom za granicą*, nr 1/2003.
2. Eberhardt P. Ludność polska na Białorusi, Litwie i Ukrainie według ostatnich spisów powszechnych, *Roczniki Nauk Społecznych*. 2005. T. XXXIII, z. 1.
3. Gloger Z. (1845–1910) *Geografia historyczna ziem dawnej Polski*. Kraków, 1900.
4. Głębocki H. «Operacja Polska» NKWD 1937–1938 // *Losy Polaków w Rosji bolszewickiej i w ZSRR do 1939 roku*. Kraków–Warszawa, 2017.
5. Iwanow M. Autonomia polska w ZSRR w latach 1925–1935. Aspekt prawny. *Rocznik SNPL*. Wilno, 2016. T. 16. URL: <http://www.snpl.lt/Rocznik/16/R.16.118-147.pdf>
6. Kubiak H. Polacy i Polonia w ZSRR: kwestie terminologiczne, periodyzacja, rozmieszczenie przestrzenne, szacunki ilościowe // *Mniejszości polskie i Polonia w ZSRR* / [pod red. H. Kubiaka, T. Paleczego, J. Rokickiego, M. Wawrykiewicz]. Kraków, 1992.
7. Кушнір Л.Б. Польське населення на терені Хмельниччини: сторінки історії // *Поляки на Хмельниччині: погляд крізь віки. Збірник наукових праць за матеріалами міжнародної конференції (23–24 червня 1999 року)*. Хмельницький, 1999.
8. «Не забудьте пом'янути...» (рубрика «Наші земляки-жертви репресій») // *Кам'янець-Подільський вісник*. 1991. 30 жовтня.
9. Osadczy W. Podole w polskiej historii i kulturze, *TeKa Kom. Pol.-Ukr. Związ. Kult.*, 2007.
10. Rozkaz 00485. Antypolska operacja NKWD na sowieckiej Ukrainie 1937–1938. Warszawa, 2018.
11. Stroński H. Problemy narodowego odrodzenia Polaków na Ukrainie // *Między Polską a Ukrainą: pogranicze – mniejszości współpraca regionalna* / [pod red. M. Malikowskiego, D. Wojakowskiego. Rzeszów, 1999.
12. Філінюк А.Г. Депортації напередодні великого терору на теренах сучасної Хмельниччини (1934-1936 рр.) // *Матеріали наук. іст. краєзн. конф. з міжнар. участю «Хмельниччина: історія та сучасність»* / [редкол.: Л.В. Баженов (голова), С.М. Єсюнін (співголова, відп. ред.) та ін.]. Хмельницький, 2017. С. 143-148.
13. Всесоюзная перепись населения 1939 года. Национальный состав населения районов, городов и крупных сел союзных республик СССР. URL: http://www.demoscope.ru/weekly/ssp/ussr_nac_39_ra.php?reg=179

14. Всесоюзная перепись населения 1959 г. Численность наличного населения городов и других поселений, районов, районных центров и крупных сельских населенных мест на 15 января 1959 года по регионам союзных республик (кроме РСФСР). URL: http://www.demoscope.ru/weekly/ssp/ussr59_reg1.php
15. Zwaricz W. Mniejszość polska wśród narodowości współczesnej Ukrainy // *Mniejszość polska na Ukrainie. Mniejszość ukraińska w Polsce po 1989 roku* / [red. A. Kasińska-Metryka, M. Goloś]. Chełm, 2009.
16. Żurawski vel Grajewski P. Мęczężństwo Kresów 1918–1956. Warszawa, 2017.
17. URL: http://wspolnotapolska.org.pl/polonia_w_opracowaniach/20.html
18. URL: <http://2001.ukrcensus.gov.ua/results/general/nationality/khmelnytskyi>
19. URL: http://www.demoscope.ru/weekly/ssp/rus_lan_97_uezd_eng.php?reg=1104
20. URL: http://www.demoscope.ru/weekly/ssp/rus_lan_97.php?reg=61

Барбара Янушкевич

Демографічно-соціальні зміни у національному складі поляків у Кам'янці-Подільському в 1897–2001 роках

В статті охарактеризовані демографічні зміни складу польської меншини Кам'янця-Подільського з моменту першого перепису населення, який був проведений у Російській імперії в 1897 році, до 2001 року. Представлена також «національна ленінська політика» 20-х, початку 30-х років, тобто так звана політика «коринізації». Висвітлено «Польську операцію», спрямовану на знищення людей (наказ нр. 00485) в 1937–1938 роках, у результаті якої 80% арештованих отримали смертний вирок. Окреслено причини, які мали вплив на кількість громадян польської національності згідно загального останнього перепису населення (2001 року) в Кам'янецькому районі.

Ключові слова: польська меншина, демографія, перепис населення, креси, «коренізація», репресії.

Barbara Januszkiewicz

Demographic and social changes in the national composition of Poles in Kamianets-Podilskyi in 1897-2001

The article deals with demographic changes of Polish minorities in Kamianets-Podilskyi, due to the first census. It was carried out by Russian Empire from 1897 till 2001. The «National Lenin's policy» of 20th – the beginning of 30th years, so-called «korenizatsiia», was represented there. The article reveals «Polish campaign» directed at people's extermination (order № 00485) in 1937-1938. About 80% of arrested people received a capital punishment. The article indicates reasons which made an impact on citizens' numerosity of Polish minority, due to the last census (2001) in Kamianets district.

Key words: Polish minority, demography, census, «korenizatsiia», repression.

Отримано: 2.11.2019